

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TAIFA
MTIHANI WA STASHAHADA YA UALIMU WA SEKONDARI

711

KISWAHILI

Muda: Masaa 3

MAJIBU

Mwaka: 2012

Instructions.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C** zenye jumla ya maswali kumi na sit (16).
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu **A** na maswali mawili kutoka kila sehemu **B** na **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** Zina jumla ya alama **sitini (60)**.
4. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
5. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha majibu

maktaba.tetea.org



1. (a) Fafanua maana ya nomino za pekee.

Nomino za pekee ni majina yanayowakilisha vitu au viumbe maalum kwa jina la kipekee na havijumlishwi. Majina haya huanza kwa herufi kubwa kila wakati. Hutumika kutaja majina ya watu, nchi, miji, mito, au taasisi fulani inayojulikana kwa jina maalum.

(b) Taja mifano miwili ya nomino za pekee na tunga sentensi kwa mojawapo.

Mifano ya nomino za pekee ni *Tanzania* na *Asha*.

Sentensi: *Asha alisafiri kwenda Dodoma kuhudhuria mkutano wa vijana.*

2. (a) Eleza maana ya kitenzi kauli ya kupeswa.

Kauli ya kupeswa ni aina ya kitenzi kinachoonyesha kwamba mtendaji wa tendo ameambukizwa au amefanyiwa tendo na kitu kingine kwa namna ya kupokezwa au kulazimishwa. Hutokana na vitenzi vya kawaida lakini huonyesha hali ya mtu kufanyiwa tendo bila hiari yake.

(b) Tunga sentensi moja inayoonyesha matumizi ya kauli ya kupeswa.

Sentensi: *Mtoto alipigwa na mvua kali alipokuwa njiani kurudi nyumbani.*

3. Toa tofauti kati ya sentensi ya sharti na sentensi ya maelezo kwa kutoa maana na mfano wa kila moja.

Sentensi ya sharti ni ile inayotoa hali fulani inayotakiwa kutimizwa ili jambo fulani litokee. Huonyesha uhusiano wa sababu na matokeo, na mara nyingi hutumia neno *kama* au *ikiwa*. Mfano: *Kama utasoma kwa bidii, utafanya vizuri katika mtihani.*

Sentensi ya maelezo ni ile inayotoa taarifa au habari kuhusu jambo fulani kwa njia ya kawaida. Haina masharti wala uhusiano wa matokeo. Mfano: *Ninapenda kusoma vitabu vya historia.*

4. (a) Eleza maana ya vitenzi vya nje.

Vitenzi vya nje ni vitenzi vinavyohitaji nomino au kiwakilishi kingine ili kukamilisha maana yake. Hivi ni vitenzi ambavyo tendo lake huathiri au kufanyiwa mtu au kitu kingine tofauti na mtendaji.

(b) Taja vitenzi viwili vya nje na tunga sentensi moja kwa kimoja.

Vitenzi viwili vya nje ni *piga* na *soma*.

Sentensi: *Mwanafunzi alipiga simu kwa wazazi wake.*

5. Eleza maana ya viambishi vya wakati kisha taja viambishi viwili vya wakati na toa sentensi za matumizi.

Viambishi vya wakati ni viambishi vinavyoonyesha muda ambao tendo la kitenzi linafanyika, kama ni la sasa, la zamani, au la baadaye. Viambishi hivi huambatana na vitenzi na huwekwa kabla ya mzizi wa kitenzi.

Viambishi viwili vya wakati ni *li-* (wakati uliopita) na *ta-* (wakati ujao).

Sentensi: *Aliandika barua jana.* (viambishi *li-*)

Sentensi: *Atasafiri kesho.* (viambishi *ta-*).

6. Fafanua maana ya kishazi tegemezi kwa kutoa sifa zake mbili na mfano mmoja wa sentensi.

Kishazi tegemezi ni kishazi kisichoweza kutoa maana kamili bila kutegemea kishazi kingine. Kawaida huchangia maana kwa kishazi kingine na huanza kwa viunganishi kama *kwa sababu, hata kama, wakati, au ambapo.*

Sifa ya kwanza ni kuwa kishazi tegemezi hakiwezi kusimama peke yake kama sentensi kamili.

Sifa ya pili ni kwamba huanza kwa kiunganishi cha utegemezi.

Mfano wa sentensi: *Alienda sokoni kwa sababu alihitaji matunda.*

7. (a) Taja ngeli mbili za nomino zinazohusisha viumbe hai.

Ngeli mbili za nomino zinazohusisha viumbe hai ni ngeli ya M-WA na ngeli ya KI-VI.

(b) Eleza sifa moja ya kila ngeli uliyotaja.

Ngeli ya M-WA hujumuisha majina ya watu au viumbe hai kama wanyama, ambapo umoja huanza kwa *m-* na wingi kwa *wa-*, mfano: *mtoto/watoto.*

Ngeli ya KI-VI, ingawa hasa ni ya vitu, huweza pia kuwa na viumbe vidogo kama *kifaru/vifaru*, na huchukua viambishi vya *ki-* kwa umoja na *vi-* kwa wingi.

8. (a) Toa maana ya tamathali ya usemi.

Tamathali ya usemi ni mbinu ya kisanaa inayotumiwa katika lugha ya fasihi ili kupamba au kuibua maana ya kina kwa kutumia picha au ishara.

(b) Taja tamathali mbili na eleza matumizi yake katika kazi ya fasihi.

Tamathali ya kwanza ni tashbihi, ambayo hutumia maneno ya kulinganisha kama *kama* au *kama vile* ili kuonyesha ulinganifu kati ya vitu viwili. Hii husaidia kuelezea hali kwa njia ya picha inayogusa hisia.

Mfano: *Alikuwa mrembo kama mwezi wa mwezi tatu.*

Tamathali ya pili ni sitiari, ambapo jambo linalinganishwa moja kwa moja na jingine bila kutumia maneno ya kulinganisha. Hii huongeza uzito wa ujumbe. Mfano: *Yeye ni simba wa vita*.

9. Eleza umuhimu wa matumizi ya lugha ya picha katika ushairi wa Kiswahili kwa hoja mbili na mifano.

Kwanza, lugha ya picha huongeza mvuto wa ushairi kwa kutumia taswira zinazogusa hisia na akili ya msomaji au msikilizaji. Mfano wa picha kama *moyo wake ulikuwa wa mawe* huonyesha mtu asiyeguswa na jambo lolote.

Pili, lugha ya picha huchangia kufikisha ujumbe kwa njia isiyo ya moja kwa moja, hivyo kuongeza kina cha maana. Mfano: *Maji yamefika shingoni* huonyesha hali ya hatari au matatizo makubwa.

10. Taja mitindo miwili ya usimulizi katika kazi za fasihi simulizi na eleza kila mmoja.

Mtindo wa kwanza ni usimulizi wa mtu wa kwanza, ambapo msimulizi hutumia nafsi ya *mimi* kuhadithia matukio. Hii huongeza uhalisia na kuwafanya wasikilizaji au wasomaji kuhisi kuwa wanahusika moja kwa moja.

Mtindo wa pili ni usimulizi wa mtu wa tatu, ambapo msimulizi hueleza matukio kwa kutumia *yeye, wao, n.k.* Hii huongeza upeo wa kueleza matukio mengi na kutoa mtazamo mpana wa hadithi.

11. Eleza kwa hoja sita umuhimu wa kutumia Kiswahili sanifu katika vyombo vya habari nchini Tanzania.

Kiswahili sanifu husaidia kuhakikisha kuwa ujumbe unaotolewa na vyombo vya habari unaeleweka kwa watu wa rika na maeneo mbalimbali ya nchi. Hili hufanikisha mawasiliano ya kitaifa.

Matumizi ya Kiswahili sanifu huimarisha hadhi ya lugha ya Kiswahili kama lugha rasmi ya mawasiliano nchini. Vyombo vya habari vinapokienzi Kiswahili, vinaonyesha kuwa lugha hiyo inafaa kwa matumizi ya kisasa.

Kiswahili sanifu huondoa mkanganyiko unaoweza kujitokeza kutokana na matumizi ya lugha ya mitaani au lahaja, hivyo kusaidia kuwasilisha taarifa kwa usahihi na ufasaha.

Kupitia Kiswahili sanifu, vyombo vya habari huweza kuchangia kukuza maarifa ya lugha hiyo miongoni mwa wananchi. Hili husaidia hata wasikilizaji au watazamaji kuongeza uelewa wao wa lugha.

Kiswahili sanifu kinapotumiwa na vyombo vya habari, husisitiza utamaduni wa kitaifa na kukuza utambulisho wa Kiswahili kama chombo cha umoja.

Vilevile, matumizi ya Kiswahili sanifu huwezesha vyombo vya habari kuwa darasa la lugha kwa jamii, kwa kuwa watu hujifunza sarufi na miundo ya lugha kupitia taarifa, vipindi au habari wanazosikiliza.

12. Fafanua kwa hoja sita matatizo yanayowakumba wanafunzi wa sekondari katika kujifunza lugha ya Kiswahili.

Baadhi ya wanafunzi hutumia zaidi lugha ya mitaani au mchanganyiko wa Kiswahili na lugha nyingine, jambo linalowafanya washindwe kuelewa na kutumia Kiswahili sanifu kwa usahihi.

Upungufu wa vifaa vya kujifunzia kama vitabu vya sarufi, kamusi na miongozo ya insha huwafanya wanafunzi washindwe kujenga misamiati yao na kuboresha uandishi.

Wanafunzi wengi hawana utamaduni wa kusoma vitabu vya Kiswahili vya ziada, jambo linalochangia kupungua kwa uelewa wa lugha na ubunifu wa kisarufi.

Baadhi ya walimu wanatumia lugha nyingine kama Kiingereza au lugha ya kawaida isiyo sanifu wanapofundisha, hali inayowavuruga wanafunzi na kuwafanya washindwe kuiga Kiswahili bora.

Wanafunzi huchukulia Kiswahili kama somo rahisi lisilohitaji juhudi, hivyo wanapuuzia kujifunza kwa bidii, hali inayosababisha ufaulu mdogo.

Lugha ya mitihani ya Kiswahili mara nyingi huwashinda wanafunzi kwa kuwa siyo lugha wanayoitumia kila siku, hivyo hushindwa kuelewa maagizo au kujieleza kwa ufasaha.

13. Kwa hoja sita, eleza mchango wa wanafasihi wa Kiswahili katika kukuza lugha na utamaduni wa Mtanzania.

Wanafasihi wa Kiswahili huandika kazi za fasihi kama tamthilia, riwaya, hadithi fupi na mashairi ambazo hutumia lugha ya Kiswahili kwa ubunifu mkubwa, hivyo kuchangia ukuaji wa msamiati, mitindo na miundo ya lugha hiyo.

Wanafasihi hutumia kazi zao kuonyesha maisha ya jamii ya Kitanzania, ikiwa ni pamoja na maadili, mila, desturi, na changamoto mbalimbali, hivyo kuhifadhi na kuendeleza utamaduni wa taifa.

Kupitia kazi za fasihi, wanafasihi huibua mijadala kuhusu masuala ya kijamii kama rushwa, ukatili wa kijinsia, na ukosefu wa haki. Hii huchochea mabadiliko chanya katika jamii na kuwasaidia watu kujitafakari.

Wanafasihi huandika kazi zao kwa Kiswahili sanifu, hivyo kuwa mfano mzuri kwa wanafunzi na wasomaji wengine wa lugha hiyo. Hii husaidia kukuza matumizi sahihi ya Kiswahili.

Pia hufanya tafsiri za kazi kutoka lugha nyingine kwenda Kiswahili, hatua inayosaidia kupanua uelewa wa wasomaji wa Kiswahili juu ya dunia na maarifa ya fani mbalimbali.

Wanafasihi hushiriki midahalo, makongamano na maonesho ya sanaa kwa kutumia Kiswahili, hivyo kukitangaza lugha hii kitaifa na kimataifa, na kuimarisha utambulisho wa taifa.

14. (a) Eleza maudhui matatu yaliyopo katika kifungu.

Maudhui ya kwanza ni kuporomoka kwa maadili katika jamii ya sasa. Vijana wanadharau wazee, wanaepuka vikao vya ukoo, na hawazingatii staha ya lugha, hali inayoashiria kuharibika kwa maadili.

Maudhui ya pili ni kupotea kwa heshima kwa wazee. Kifungu kinaeleza kuwa zamani wazee waliheshimiwa, lakini kwa sasa wamewekwa pembeni, wakionekana kama watu wa kale wasiokuwa na mchango.

Maudhui ya tatu ni athari za mabadiliko ya kimaadili katika jamii. Kifungu kinaeleza ongezeko la migogoro, uhalifu na ukosefu wa heshima kama matokeo ya kupuuzwa kwa mila na desturi.

(b) Taja sababu mbili zinazochangia hali ilivyojitokeza katika jamii ya Mlembule.

Sababu ya kwanza ni vijana kupuuzwa vikao vya ukoo na kukosa kushiriki katika shughuli za kijamii zinazodumisha mila na utaratibu wa mawasiliano.

Sababu ya pili ni matumizi mabaya ya lugha isiyo ya staha miongoni mwa vijana, hali inayodhoofisha mawasiliano ya heshima na kuchangia uvunjifu wa maadili.

15. Kwa hoja sita, eleza namna jamii ya sasa inavyoweza kufaidika kwa kuyarejea maadili ya Kiafrika.

Kwa kurejea maadili ya Kiafrika, jamii itaimarisha mshikamano na ushirikiano, kwani watu watathamini vikao, kusaidiana, na kusikilizana kama ilivyokuwa hapo awali.

Jamii itapunguza migogoro ya kifamilia na kijamii kwa kuwa wazee na viongozi wa jadi watahusishwa katika kusuluhisha migogoro kwa hekima.

Heshima kati ya vizazi itaongezeka kwani vijana watafundishwa kuwa heshima kwa wakubwa ni msingi wa maelewano na maendeleo ya jamii.

Maadili ya Kiafrika hujenga misingi ya uadilifu na uwajibikaji, jambo litakalosaidia kupunguza vitendo vya rushwa, uonevu na uzembe katika jamii.

Kwa kuenzi mila na desturi, jamii itatunza utambulisho wake wa kiutamaduni, jambo muhimu katika kukabiliana na athari za utandawazi.

Vijana watapata mwongozo wa kimaadili na maadili ya kazi, jambo ambalo litaongeza bidii, nidhamu na ukomavu katika maisha yao.

16. Jadili kwa hoja sita nafasi ya lugha ya Kiswahili katika kujenga maelewano na mshikamano katika jamii za Kitanzania.

Kiswahili ni lugha ya taifa inayowawezesha watu wa makabila mbalimbali kuelewana na kuwasiliana bila matatizo, hivyo kukuza mshikamano wa kitaifa.

Katika muktadha wa elimu, Kiswahili hutumiwa kama lugha ya kufundishia na kujifunzia, hali inayochoea usawa na fursa sawa kwa wanafunzi kutoka jamii tofauti.

Kiswahili hutumiwa katika shughuli za kiserikali na mikutano ya umma, hivyo kurahisisha utoaji na upokeaji wa taarifa muhimu kwa wote bila kujali asili ya mtu.

Vyombo vya habari hutumia Kiswahili kueneza ujumbe wa amani, maendeleo na maadili, jambo linalowasaidia wananchi kuunganishwa kupitia taarifa zinazofanana.

Kiswahili hutumika kwenye ibada, shughuli za kijamii na tamasha mbalimbali, hali inayowaleta watu pamoja na kushiriki mila na sherehe za pamoja.

Kwa kuwa Kiswahili ni lugha inayozungumzwa na Watanzania wote, huchangia kuondoa dhana za ubaguzi wa kikabila au kijamii na kujenga jamii yenye maelewano, mshikamano na maendeleo ya pamoja.